

Атрощенко Тетяна Олександрівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти
Мукачівський державний університет, м.Мукачево, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕТНОПЕДАГОГІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти готовності майбутніх вчителів до професійної діяльності в етнопедагогічному середовищі початкової школи. Визначається роль середовища у формуванні особистості, педагогічний потенціал середовища. Обґрунтовується суть поняття «етнопедагогічне середовище», виділяються його основні функції. Акцентується увага на тому, що в умовах етнопедагогічного середовища професійна готовність вчителя початкової школи набуває більшої складності і вимагає врахування специфічних факторів.

Ключові слова: етнопедагогіка, етнопедагогічна компетентність, етнопедагогічне середовище, педагогічний вплив середовища, поліетнічне середовище.

Вступ. Зміни, що відбуваються в суспільстві про- будили історичну свідомість народу, примусили ба- гато чого переоцінити в нашому минулому з позиції наукової об'єктивності. Сьогодні відроджуються зне- хтувані раніше педагогічні цінності. Різно актуалізу- ється звернення до культурно-історичного спадку кожного народу, який відображає культуру, традиції, звичаї, національну самосвідомість. В певних умовах педагогічна практика різних етносів може виступати потенційним джерелом розвитку процесу підготовки до життя майбутнього покоління.

Не дивлячись на різномовність, відстані, століття, ідеали людини, закони виховання в народній педаго- гіці подібні, єдині. Пріоритет людських цінностей – це саме те, що лежить в основі інтересу до народної педагогіки, який відроджується.

Досвід народного виховання є предметом вивчен- ня одного із напрямів педагогічної науки – етнопе- дагогіки. Етнопедагогіка є наукою, яка відроджує гуманні, прогресивні традиції народного виховання, визначає умови, які будуть оптимальні для зв'язку педагогічного досвіду минулих поколінь з сучасною науковою теорією [3].

Інтерес до цієї науки на сучасному етапі розвитку нашого суспільства пояснюється тим, що виникаючі на національному ґрунті конфлікти у всіх регіонах нашої країни викликають необхідність вдосконален- ня невід'ємної частини системи освіти – підготовки студентів до роботи в поліетнічному регіоні.

Вивчення і впровадження в практику технології підготовки студентів педагогічних вузів до професій- ної діяльності в умовах етнопедагогічного середови- ща в поліетнічному регіоні з урахуванням виховних традицій різних етносів, а також збереження і збага- чення величезного досвіду минулого, виробленого в умовах природного розвитку – серйозне педагогічне завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пи- тання підготовки студентів педагогічного вузу до професійної діяльності в етнопедагогічному серед- овищі поліетнічного регіону частково розкрито в та-

ких аспектах: дослідження етнопедагогіки як науки (Г.Волков, Н.Дем'яненко, В.Євтух, А.Марушкевич, М.Стельмахович В.Чепак та ін.); особливості форму- вання полікультурної компетенції студентів різних спеціальностей (Е.Бахіча, М.Ваксман, Л.Воротняк, О.Грива, О.Гуренко, Л.Гончаренко, Ю.Рябова, О.Ткаченко, К.Юр'єва, Н.Якса та інші); питання вза- емовпливу поліетнічного середовища та особистос- ті (Ю.Бромлей, І.Кон, А.Львовичкіна, М.Михайлова, О.Муляр, Н.Кічук, Н.Семенів та інші). Різні аспекти підготовки майбутнього вчителя в умовах ступеневої освіти розкриваються в дослідженнях О.Біди, І.Беха, С.Власенко, Р.Гильмеевої, А.Глузмана, І.Зязюна, А.Кузьмінського, С.Мамрич та ін.

Мета статті – розкрити теоретичні аспекти го- товності студентів педагогічного вузу до професій- ної діяльності в етнопедагогічному середовищі по- чаткової школи.

Виклад основного матеріалу. Соціальне форму- вання особистості визначається самим суспільством, економічними, культурно-історичними, політичними і побутовими умовами, тобто середовищем в широко- му змісті цього слова. За визначенням В.Г.Бочарової, суспільне середовище це сукупність природних і со- ціальних умов, в яких протікає розвиток і діяльність людського суспільства, виступає в якості необхідної умови його становлення і розвитку, визначає кон- кретний тип поведінки індивіда [2, с.45].

Особистість включається в процес спілкування і стосунків з оточуючими людьми, речами, явищами в ході набуття соціального досвіду. Свідомість лю- дини, весь її духовний світ формується в результаті взаємозв'язку її життєвого укладу, певним соціаль- ним середовищем і ціленаправленим вихованням: «Оточуюче середовище, в широкому розумінні цього слова є резервуаром тих активностей, які, діючи на властивості людського організму, що передаються по спадковості, викликають в ньому цілий ряд спадко- вих змін, які разом з першими утворюють конкрет- ний тип поведінки» [5, с.12].

Процес взаємодії середовища і особистості но- сить двосторонній характер: з одного боку – серед-

овище через свої структурні елементи впливає на формування особистості; з іншого боку – особистість, вступаючи в соціальні стосунки з іншими особистостями, предметами і явищами, створює це середовище, надаючи йому певної соціальної якості.

Потреба в керівництві цілісним, безперервним процесом формування і розвитку особистості свідчить про необхідність розгляду середовища як єдності всіх сфер її життєдіяльності, тому будь яка педагогічна система є відкритою, взаємопов'язаною з середовищем.

При забезпеченні правильної взаємодії ціленаправленого педагогічного процесу і явищ середовища, педагогічно розумної організації оточуючого середовища можна якісно покращити виховний вплив, оптимально використовуючи педагогічний потенціал середовища.

Під педагогічним потенціалом середовища ми розуміємо «єдність кількісних і якісних педагогічних можливостей системи, які актуалізуються як в результаті його саморозвитку, так і при створенні сприятливих зовнішніх умов» [1, с.41]. Слід уточнити, що не тільки «кількісні і якісні», а також і особистісні, тому що саме особистість визначає, що для неї буде потенціалом розвитку в тому чи іншому середовищі.

Важливо відмітити, що чітко окресленого педагогічного середовища не існує. Елементи педагогічного середовища присутні практично у всіх інших видах мікросередовища.

Таким чином, соціалізація – спосіб історичного розвитку особистості у всій повноті змісту її родових сил, при цьому важливу роль в розвитку особистості відіграє національно-етнічне середовище, звичаї, традиції, стиль життя, іншими словами, моно чи полінаціональне оточення. Етнічні особливості середовища накладають відбиток на особистість людини, на її характер, свідомість, на стосунки з людьми своєї та іншої національності, а етнічна приналежність людини визначається культурою, мовою, які вважаються рідними.

Аналіз етнопедагогічної специфіки дає змогу визначити поняття «етнопедагогічне середовище», яке ми трактуємо як частину педагогічного середовища, яка оточує особистість, позитивно чи негативно впливаючи на її розвиток, являє собою сукупність всіх умов життя з врахуванням етнічних особливостей місця проживання, які виражаються у світогляді людей, їхній поведінці, народних традиціях, обрядах, фольклорі, святах, побуті тощо.

Відповідно, можемо виділити функції етнопедагогічного середовища: формування особистості людини – носія своєї національної культури; формування людини, здатної привласнювати і засвоювати традиції, культуру, мову інших націй; формування людини як суб'єкта і носія міжнаціональної культури.

Аналізуючи питання етнопедагогіки можна зробити наступний висновок: використовуючи педагогічний потенціал народної педагогіки, можна успішно вирішувати багато проблемних питань освіти.

Вимоги до вивчення етнопедагогічного середовища: системний підхід, бачення етнопедагогічного середовища в динаміці (так як це система сукупності різноманітних факторів, що постійно розвивається), практичне орієнтування (дослідник повинен чітко уявляти те, що досліджує); послідовність і систем-

ність; толерантне відношення до всіх етносів; розвиток культури міжнаціонального спілкування; прогностичний підхід; науково-обґрунтований підхід; врахування індивідуальних та етнопсихологічних особливостей особистості.

У науковій літературі можна виділити два підходи до визначення поняття «готовність»: 1) розуміння готовності як певного психічного стану; 2) розуміння готовності як певної властивості або системи властивостей та якостей особистості.

Відмітимо, що на сьогодні у визначенні структурних компонентів готовності теж не існує єдиної думки. На думку А.Ліненко, готовність, з одного боку, є особистісною (емоційно-інтелектуальна, вольова, мотиваційна); з іншого – операціонально-технічною, що включає інструментарій педагога. В.Сластьонін у професійній готовності педагога до виховної роботи теж виокремлює два взаємопов'язані компоненти: мотиваційно-ціннісний (особистісний) і виконавський (процесуальний). Залежно від досліджуваного напрямку професійно-педагогічної діяльності науковцями визначаються різні сукупності компонентів готовності.

Узагальнення досліджуваних матеріалів дає можливість визначити основні компоненти готовності до педагогічної діяльності. Передусім це мотиваційно-цільовий компонент, який виокремлюється практично всіма авторами і передбачає професійні настанови, позитивне ставлення до професії, інтерес до неї, стійкі наміри присвятити себе педагогічній діяльності тощо. Наступний компонент визначимо як змістово-операційний, до якого належать система професійних знань, умінь і навичок, педагогічне мислення, професійне спрямування уваги, сприймання, пам'яті, дії й операції, необхідні для успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності. Проте зауважимо, що в авторському трактуванні ці компоненти або відокремлюються (І.Вужина, О.Пехота), або мають інше найменування: змістовий і діяльнісний (С.Литвиненко), змістовий і процесуально-діяльнісний (І.Гаврик) тощо [7].

Професійна готовність є необхідною умовою успішного виконання професійної діяльності фахівця; вона інтегрує психологічні і особистісні характеристики, якості і властивості особистості, які зумовлені системою професійних вимог до фахівця. Така готовність може бути результатом тільки спеціально організованого процесу підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності.

В умовах етнопедагогічного середовища початкової школи професійна готовність вчителя набуває більшої складності, що пов'язано з необхідністю врахування таких факторів: збереження і розвиток національної самобутності; максимальне врахування інтересів кожної нації, етнічної групи; толерантність до проявів інокультурності, спрямованість на толерантну взаємодію з представниками інших етнічних культур; прагнення до самовизначення у сфері міжкультурної комунікації, етнопедагогічна спрямованість особистості педагога.

Отже, готовність до професійної діяльності в етнопедагогічному середовищі ми розуміємо як складну, цілісну, динамічну систему, яка поєднує комплекс мотиваційних, когнітивних, гностичних та інших компонентів, адекватних вимогам до педагогічної ді-

яльності. Вона сприяє удосконаленню професійної майстерності. Від неї залежить здатність учителя жити й діяти в умовах полікультурного середовища. Сформована готовність вчителя до професійної педагогічної діяльності в суспільстві, де проживають носії різних культур, вказує на рівень розвитку полікультурної компетентності вчителя.

Визнання пріоритетності саме особистісної складової в структурі означеної готовності орієнтує на: формування в майбутніх учителів адекватного сприйняття складних соціокультурних реалій сучасності та найбільш вірогідних сценаріїв майбутнього; подолання у свідомості майбутніх педагогів тенденцій до редукаціонізму, етноцентризму, ізоляціонізму, що здатні перешкоджати виконанню вчителем своїх професійних функцій стосовно соціальної адаптації молодого покоління в поліетнічному суспільстві та взаємодії зі строкатим в етнокультурному відношенні соціальним оточенням.

Вивчення етнопедагогічної специфіки середовища для підготовки студентів педагогічного вузу передбачає виявлення сутності поняття «етнопедагогічна компетентність фахівця», формування якої є, на наш погляд, головною метою і завданням сучасної вищої освіти.

Ткаченко О.М. розглядає етнопедагогічну компетентність фахівця в галузі освіти як різновид педагогічної компетентності та складову педагогічного професіоналізму, особистісне утворення, що віддзеркалює опанування вчителем-вихователем досвідом народної педагогіки, в якій закріплено, на думку багатьох дослідників, гуманістичні та життєздатні ідеали, цінності певного етносу, гармонійність соціальних стосунків між поколіннями.

Етнопедагогічна компетентність – це сформована на основі етнопедагогічної культури якість фахівця, що забезпечує можливість вирішення відповідних професійних завдань [8, с.202].

Поліляємо думку дослідниці, що компетентнісний, системний і синергетичний підходи у визначенні етнопедагогічної компетентності зумовлюють розгляд етнопедагогічної компетентності як цілісної особистісної характеристики фахівця в галузі освіти у єдності таких основних компонентів: когнітивного (володіння знанням змісту компетентності у вигляді етнопедагогічних фактів, понять, теорій, технологій), мотиваційно-ціннісного (виявляє ставлення до змісту етнопедагогічної компетентності в системі професійних потреб, мотивів, ідеалів, інтересів, цінностей), операційно-технологічного (досвід прояву етнопедагогічної компетентності в різноманітних

стандартних і нестандартних педагогічних ситуаціях), індивідуально-особистісного (емоційно-вольова регуляція процесу і результату прояву етнопедагогічної компетентності, важливі особистісні якості та утворення, зокрема відповідальність, доброзичливість, оптимістичність, толерантність, спостережливість, емпатійність, ерудованість, індивідуальний стиль тощо) компонентів.

Структурними компонентами такої компетентності є: полікультурна грамотність, уміле використання знань з полікультурності, вміння та навичок у педагогічній діяльності, професійно-особистісні якості вчителя.

Визнання пріоритетності саме особистісної складової в структурі означеної готовності орієнтує на:

- формування в майбутніх учителів адекватного сприйняття складних соціокультурних реалій сучасності та найбільш вірогідних сценаріїв майбутнього;

- подолання у свідомості майбутніх педагогів тенденцій до редукаціонізму, етноцентризму, ізоляціонізму, що здатні перешкоджати виконанню вчителем своїх професійних функцій стосовно соціальної адаптації молодого покоління в поліетнічному суспільстві та взаємодії зі строкатим в етнокультурному відношенні соціальним оточенням [9, с.159].

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Етнопедагогічна компетентність є різновидом професійної компетентності педагога, що передбачає оволодіння ним системою етнопедагогічних знань, ціннісних відношень, умінь грамотного оперування надбаннями світової народної педагогічної культури з метою ефективної організації навчально-виховного процесу, реалізації гуманістичної спрямованості своєї професійної діяльності та оптимального вияву власного творчого потенціалу.

Саме цей різновид професійної компетентності забезпечує конкурентоспроможність педагога, його професійну гнучкість і адаптивність в умовах сучасних міграційних процесів, тенденції до актуалізації в якості захисної реакції людської психіки етнічних цінностей, етнічної самоідентифікації тощо.

Особистісний компонент готовності майбутніх вчителів до професійної діяльності в етнопедагогічному середовищі початкової школи спричинює пошук адекватних, нових завдань, організаційних форм і методів освітньої діяльності. В першу чергу, йдеться про форми і методи формування в майбутніх учителів міжетнічної толерантності, культури міжнаціонального спілкування, культури взаємодії з представниками різних етносів.

Список використаної літератури

1. Аморкина Е.А. Ценности толерантности в среде современных школьников / Е.А.Аморкина // Народная школа. – 2004. – № 4. – С.40-42
2. Бочарова В.Г. Педагогика социальной работы / В.Г.Бочарова. – М., 1994. – 208 с.
3. Євтух В.Б. Етнопедагогіка. Ч.І: Навч. Посібник / [В.Б.Євтух, А.А.Марушкевич, Н.М.Дем'яненко, В.В.Чепак]. – Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2003. – 149 с.
4. Карпенчук С.Г. Ідеї А.С.Макаренка в контексті вивчення предмета дослідження сучасної педагогіки //Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Збірник наукових праць РДГУ. – Рівне, 2000. – Вип. 12/1. – С.83-86
5. Педагогическая энциклопедия /Под.ред. Каирова И.А. – М., 1984. – Т.4. – 912 с.
6. Романенко Н. Сучасна парадигма створення полікультурного середовища навчального закладу / Н.Романенко // Наука і освіта. – 2012. – № 5. – С.61-63
7. Садова Т.А. Професійна компетентність та готовність до педагогічної діяльності: сутність і взаємозв'язок /Т.А.Садова

//Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2010. – № 1. – С.186-192

8. Ткаченко О. Деякі питання формування етнопедагогічної компетентності майбутніх учителів початкових класів / О.Ткаченко //Проблеми підготовки сучасного вчителя № 10 (Ч. 2), 2014. – С.200-205
9. Юр'єва К. Інтерактивні технології в етнопедагогічній підготовці майбутніх учителів / К. Юр'єва //Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 36, 2011. – С.154-161

Стаття надійшла до редакції 26.04.2016 р.

Атрощенко Татьяна

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра педагогики дошкольного и начального образования
Мукачевского государственного университета, г.Мукачево, Украина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СРЕДЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье рассмотрены теоретические аспекты готовности будущих учителей к профессиональной деятельности в этнопедагогической среде начальной школы. Определяется роль среды в формировании личности, педагогический потенциал среды. Обосновывается суть понятия «этнопедагогическая среда», выделяются ее основные функции. Акцентируется внимание на том, что в условиях этнопедагогической среды профессиональная готовность учителя начальной школы приобретает большую сложность и требует учета специфических факторов.

Ключевые слова: этнопедагогика, этнопедагогическая компетентность, этнопедагогическая среда, педагогическое воздействие среды, полиэтничная среда.

Atroshchenko Tetiana

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant Professor
Department of Pedagogic of Preschool and Primary Education
Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine

THEORETICAL ASPECTS OF READINESS OF FUTURE TEACHERS TO THEIR PROFESSIONAL ACTIVITY IN ETHNO PEDAGOGIC ENVIROMENT OF PRIMARY SCHOOL

Nowadays the earlier forgotten pedagogical values are being revived. Analysis of ethno pedagogic peculiarity makes it possible to define the term "ethno pedagogical environment", which can be treated as a part of the educational environment, surrounding a person, positively or negatively affecting its development. It is a set of living conditions, taking into account ethnic characteristics of inhabitants, which are expressed in the outlook of people, their behavior, folk traditions, rituals, folklore, festivals, mode of life and so on. In terms of ethno pedagogical environment of the primary school, professional readiness of a teacher acquires a greater complexity, due to the need of considering the following factors: the preservation and development of national identity; maximal including of the interests of every nation, ethnic group; the display of tolerance towards the inter-culture, tolerant direction onto the interaction with the representatives of other ethnic groups; the desire for self-determination in the field of intercultural communication, ethno pedagogical orientation of the teacher's personality. Hence, the readiness for professional activity in ethno pedagogical environment we treat as a complex, integrated, dynamic system that combines a set of motivational, cognitive, gnostic and other components, appropriate to requirements of educational activity.

Key words: ethno pedagogic, ethno pedagogical competence, ethno pedagogical environment, educational impact of environment, multi-ethnic environment.